

Lagutskottets betänkande

1988/89:LU25

Vissa skadestandsfrågor

1988/89
LU25

Sammanfattning

I betänkandet behandlas tre motioner om olika skadestandsrättsliga frågor. I en motion (m) tas upp frågan om en vidgad rätt till skadestånd vid integritetskränkningar, och i en motion (m) föreslås en undersökning av möjligheterna att vidga skadeståndsansvaret för föräldrar när det gäller deras barns handlingar. I den tredje motionen (fp) begärs uttryckliga regler om frihet från skadeståndsansvar gentemot skadelidande brottsling.

Motionerna avstyrks av utskottet. Som skäl för ställningstagandet till m-motionerna hänvisar utskottet till pågående och blivande utredningsarbete. I en reservation (m, fp, c) begärs ett tillkännagivande till förmån för fp-motionen.

Motioner

1988/89:L603 av Bengt Harding Olson (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i skadeståndslagen (1972:207) om frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling i enlighet med vad som anförs i motionen.

1988/89:L618 av Jerry Martinger m.fl. (m) vari – med hänvisning till vad som anförs i motion 1988/89:Ju810 – yrkas att riksdagen hos regeringen begär utredning angående föräldrars skadeståndsansvar på sätt som anges i motionen.

1988/89:L624 av Rolf Dahlberg m.fl. (m) vari – med hänvisning till vad som anförs i motion 1988/89:Ju817 – yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om rätt till skadestånd för integritetskränkning på sätt som anges i motionen.

Rätten till skadestånd vid integritetskränkningar

Gällande ordning

Regler om bestämmande av ersättning vid personskada finns i 5 kap. skadeståndslagen (1972:207). Bestämmelserna bygger liksom övriga regler i skadeståndslagen (SkL) på principen att en skadelidande skall få full

ersättning för sina skador. De är tillämpliga såväl när en skada orsakats genom ett brottsligt förfarande som då skadeståndsskyldighet eljest föreligger. Enligt 5 kap. 1 § SkL kan den som har tillfogats personskada få ersättning både för ekonomisk och s.k. ideell skada. Som ekonomisk skada ersätts sjukvårdskostnader och andra utgifter som den skadelidande haft till följd av skadan samt förlorad arbetsförtjänst och framtida inkomstförlust. Ideell skada gottgörs i form av ersättning för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. Sveda och värk avser skadeföljder under den akuta sjukdomstiden medan lyte och men omfattar bestående lidande och obehag. Till ideell skada hänförs även vissa olägenheter i övrigt till följd av skadan.

Som framgår av redogörelsen ovan knyter rätten till ersättning för ideell skada an till att en personskada uppkommit. I vissa fall kan emellertid ideell skada ersättas även om någon direkt personskada inte föreligger. Enligt 1 kap. 3 § SkL skall sålunda bestämmelserna om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande som innefattar brott, genom brytande av post- eller telehemlighet, inträng i förvar, olovlig avlyssning eller olaga diskriminering eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning. Stadgandet anses ge rätt till ersättning för obehag och lidande som kan uppkomma vid hemfridsbrott. Huruvida rätt till ersättning föreligger för sådant psykiskt lidande som kan drabba en person i samband med att hans bostad blir skövlad och förstörd vid ett inbrott är däremot oklart.

Vid sidan av bestämmelserna i SkL finns i skilda författningar regler om rätt till ersättning för ideell skada som inte har samband med personskada. Sådana ersättningsregler finns i bl.a. datalagen (1973:289), kreditupplysningslagen (1973:1173) och inkassolagen (1974:182).

Motionsmotivering

Motiveringen till yrkandet i motion L624 av Rolf Dahlberg m.fl. (m) finns i motion Ju817 om stöd till brottsoffer, vari framhålls att många som drabbas av inbrott i sin bostad upplever brottet som en grov kränkning och känner stark oro för att händelsen skall upprepas. Motionärerna påpekar att det i dag inte finns någon rätt till ersättning för lidande av denna art och hävdar att integritetskränkningen bör ersättas som ideell skada. Skadestånd bör också kunna utgå för exempelvis förlust av egendom med särskilt affektionsvärde.

Utredningsarbete

Hösten 1986 behandlade riksdagen motioner om skadestånd vid ideell skada. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU 1986/87:3) uttalade utskottet att de skadelidandes ställning när det gällde ersättning för sådan skada borde förbättras i vissa avseenden och att frågan borde bli föremål för översyn. På hemställan av utskottet gav riksdagen med anledning av motionerna som sin mening regeringen till känna vad utskottet anfört.

Med anledning av riksdagens begäran beslöt regeringen i december 1988 direktiv för en utredning med uppgift att se över reglerna om ersättning för

ideell skada i samband med personskada m.m. Enligt direktiven skall kommitténs huvuduppgifter vara att överväga dels om den nuvarande ersättningsnivån bör höjas, dels vilka ersättningsprinciper som bör tillämpas, dels och hur normer för att bestämma ersättningen bör fastställas. I direktiven framhålls att utredningen i samband med frågan om ersättningsprinciperna också bör överväga om ersättning enligt 1 kap. 3 § SkL skall kunna ges för den chock och bestörtning som kan upplevas av den som finner sin bostad skövlad efter ett inbrott eller en omfattande skadegörelse.

Vårdnadshavares skadeståndsansvar

Motionsmotivering

Motiveringen till yrkandet i motion L618 av Jerry Martinger m.fl. (m) finns i motion Ju810 vari framläggs förslag till olika åtgärder mot ungdomsbrottslighet. Motionärerna anser att skadegörelsen från ungdomars sida skulle kunna minskas om föräldrarnas ekonomiska ansvar för deras barns brottsliga gärningar fick en större omfattning än det har i dag. Enligt motionärerna bör en översyn göras av den skadeståndsrättsliga lagstiftningen med syfte att det skall utrönas huruvida föräldrarnas ansvar kan skärpas.

Gällande ordning m.m.

Inom skadeståndsrätten gäller som en huvudregel att endast den som genom en aktiv handling orsakat en skada är skyldig att utge ersättning. En tillämpning av denna huvudregel i de fall då barn förorsakar skador leder till att något ansvar inte kan åläggas föräldrarna. I betydande utsträckning förekommer det emellertid att underlåtenhet att handla kan föranleda skadeståndsansvar. Ansvaret i dessa fall brukar härledas ur en plikt för vederbörande att handla. I många fall är skyldigheten att handla föreskriven i lag eller annan författning, och underlåtenheten medför då skadeståndsskyldighet om den som inte fullgjort sin handlingsplikt varit vårdslös eller handlat uppsåtligt. Är underlåtenheten straffbelagd gäller liksom vid andra brott den allmänna principen att brottsliga handlingar som orsakar skada medför skyldighet att ersätta denna. Även utan särskilt lagstadgande kan det emellertid föreligga en plikt att förhindra skador. Sålunda anses exempelvis att föräldrar har en plikt att se till sina barn så att dessa inte vållar skador (se Jan Hellner, Skadeståndsrätt 1985 s. 76 och 225). Den tillsynsplikten har stöd i föräldrabalken (FB). Enligt 6 kap. 2 § andra stycket FB skall nämligen ett barns vårdnadshavare ansvara för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter. Bestämmelsen, som fick sin nuvarande avfattning år 1983, avser i första hand vårdnadshavarens skyldigheter mot barnet, men den anger även vilken uppsiktsskyldighet över barnet som vårdnadshavaren har i förhållande till utomstående (se prop. 1981/82:168 s. 23 samt NJA 1976 s. 458 och 1977 s. 186). Av lagrummets utformning följer att vårdnadshavarens tillsynsplikt förändras alltefter barnets ålder och mognad för att helt upphöra då barnet fyllt 18 år.

Genom 23 kap. 6 § brottsbalken har vårdnadshavarens tillsynsplikt fått en särskild straffsanktion. Enligt lagrummet kan föräldrar eller andra uppfostrare eller förmyndare dömas till straff om de underlåter att hindra den som står under deras vård eller lydnad från att begå brott. En förutsättning är dock att det skall ske utan fara för dem själva eller deras närmaste och utan anmälan till myndighet. För föräldrar gäller vidare liksom för andra att underlåtenhet att anmäla eller eljest avslöja brott är straffbelagt i vissa fall. En ytterligare förutsättning för straffbarhet är att den gärning "som var å färd" fortskridit så långt att straff har kunnat följa på den.

I fråga om vårdnadshavarens straffansvar finns vidare bestämmelser i viss specialstraffrättslig lagstiftning. Sålunda gäller enligt 3 § tredje stycket förordningen (1959:312) om förbud mot innehav av vissa stiletter m.m. att en vårdnadshavare som har vetskap om att ett barn under 15 år innehar springstilet eller springkniv skall dömas till dagsböter, om vårdnadshavaren inte har gjort vad som ankommer på honom eller henne att förhindra innehavet. Vidare föreskrivs i 34 § körkortslagen (1977:477) att vårdnadshavaren döms till dagsböter, om ett barn under 15 år för moped eller terrängskoter och vårdnadshavaren har underlåtit att göra vad som har ankommit på honom eller henne för att hindra förseelsen.

Av det sagda följer att föräldrar som underlåtit att följa en straffsanktionerad plikt att handla kan bli skadeståndsskyldiga på samma sätt som i allmänhet gäller vid brottsliga gärningar. Har föräldrarna brustit i sin allmänna plikt att utöva tillsyn över barnet kan skadeståndsansvar för barnets handlande uppkomma om deras underlåtenhet varit vårdslös eller uppsåtlig. I rättspraxis har i åtskilliga fall förutsättningarna för föräldrars skadeståndsansvar vid bristande tillsyn ansetts uppfyllda när det gällt mindre barn. I de fall skador orsakats av äldre barn har däremot föräldrarna bedömts inte ha brustit i sin tillsyn (se exempelvis NJA 1957 s. 254 och 1970 s. 68 och 463). Det skadeståndsansvar som föräldrarna har för sitt barns handlande är självständigt och förutsätter inte att barnet självt kan åläggas ersättningsskyldighet, något som är av särskild betydelse när barnet av olika skäl inte kan förpliktas utge skadestånd.

Barnet självt har enligt 2 kap. 2 § SkL endast ett begränsat skadeståndsansvar. Sålunda skall den som inte har fyllt 18 år och som vållar sak- eller personskada ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. En omständighet som alltså har betydelse är om skadeståndsansvaret täcks av en ansvarsförsäkring. I så fall kan barnet åläggas ett större skadeståndsansvar än i andra fall. Det kan anmärkas att en hemförsäkring enligt försäkringsvillkoren täcker skadestånd som åvilar inte bara försäkringstagaren själv utan också bl.a. hemmavarande ogifta barn. Skador som har orsakats uppsåtligen (t.ex. genom skadegörelse) ersätts inte, såvida inte skadan har orsakats av ett barn under tolv år. Eftersom de flesta hushåll (mellan 85 och 90 %) har hemförsäkring blir det i allmänhet aktuellt att kräva ut skadestånd av barnet personligen endast när barnet har fyllt tolv år och har orsakat skadan uppsåtligen.

Vid tillkomsten av SkL diskuterades om vårdnadshavarna borde åläggas

ett skadeståndsansvar för sina barns culpösa handlingar. oberoende av om vårdnadshavarna själva hade förfarit culpöst (s.k. objektivt föräldraansvar). Skadeståndskommittén ansåg, i likhet med motsvarande kommittéer i de andra nordiska länderna, att ett sådant ansvar inte borde införas (SOU 1963:33). Under remissbehandlingen ansåg bl.a. hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland och hovrätten för Västra Sverige att det torde kunna övervägas att skärpa vårdnadshavarnas skadeståndsskyldighet genom en regel om objektivt ansvar. Departementschefen anslöt sig emellertid till skadeståndskommitténs ståndpunkt och tillade att en tillämpning av reglerna om barns skadeståndsansvar ofta kom att leda till samma resultat som ett objektivt ansvar för vårdnadshavaren, i varje fall när ansvarsförsäkring förelåg (prop. 1972:5 s. 170 f.).

I sammanhanget kan nämnas att lärare och skolläsnare anses ha ett visst ansvar för barn när de vistas i skolan (se t.ex. NJA 1984 s. 764). I den mån fel eller försummelse föreligger i tjänsten svarar arbetsgivaren för skador som är en följd av detta.

Arbetsgrupp inom BRÅ

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) beslöt den 15 oktober 1987 att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att undersöka möjligheterna att utvidga vårdnadshavares ansvar för sina barns brottsliga handlingar. Arbetsgruppen skall undersöka om vårdnadshavarnas ansvar bör utökas genom en utvidgning av det skadeståndsrättsliga ansvaret eller på annat sätt. Enligt direktiven för arbetsgruppen skall denna överväga bl.a. om ett utvidgat skadeståndsansvar för vårdnadshavare är påkallat samt vilka positiva eller negativa effekter en sådan utvidgning kan tänkas medföra bl.a. för socialt starkt utsatta familjer. Arbetet, som vid behov skall kunna utmynna också i förslag till lagändringar, skall enligt direktiven vara avslutat inom ett och ett halvt år från det att det påbörjats.

Tidigare riksdagsbehandling

Motioner om en vidgat skadeståndsansvar för föräldrar och andra vårdnadshavare behandlades av riksdagen hösten 1987 och hösten 1988. I sina av riksdagen godkända betänkanden i ärendena (LU 1987/88:4 och 1988/89:LU4) avstyrkte utskottet bifall till motionerna med hänvisning till det då pågående arbetet inom BRÅ.

Frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling

Gällande ordning

Den grundläggande regeln om skadeståndsansvar i 2 kap. 1 § SkL innebär att var och en som uppsåtligt eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada skall ersätta skadan. Enligt vissa specialförfattningar föreligger ett s.k. strikt skadeståndsansvar, dvs. skyldighet att ersätta skada oberoende av vållande.

Vid sidan härav har i praxis utbildats regler om strikt skadeståndsansvar på några områden.

Skadeståndet kan jämkas under vissa förutsättningar. Enligt 6 kap. 1 § SkL gäller att skadestånd med anledning av personskada kan jämkas, om den skadelidande själv uppsåtligt eller av grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Skadestånd med anledning av sakskada eller ren förmögenhetsskada kan jämkas, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. För samtliga skadetyper gäller att jämkning skall ske efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt. Reglerna om jämkning på grund av medvållande kan vara tillämpliga även i situationer av strikt skadeståndsansvar.

Skadeståndslagen innehåller inga särskilda bestämmelser om skadestånd till den som har skadats vid utövandet av brottslig eller annan otillåten handling. I sådana fall blir vanliga skadeståndsrättsliga principer tillämpliga. Den som t.ex. är ansvarig för säkerheten i en fastighet, vid ett bygge e.d. kan bli skadeståndsskyldig inte bara mot den som är behörig att komma dit utan även mot andra. Är risken för skada stor för behöriga besökande kan också en obehörig besökare erhålla skadestånd om han skadas (se Jan Hellner, Skadeståndsrätt, 1985, s. 105). Som exempel kan nämnas rättsfallet NJA 1973 s. 141. Fallet avsåg en person som begivit sig in på en i mörker försänkt byggnadsplats för att kasta vatten och därvid fallit ned i ett öppet hisschakt och skadats. De anordningar som avskilde byggnadsplatsen från gatan var otillräckliga och hisschaktet hade lämnats öppet vid arbetets slut. Den skadade erhöll skadestånd från byggnadsentreprenören. Trots att han obehörigen begett sig in på byggnadsplatsen ansåg man att hans handlande ej hade "innefattat sådan kränkning av bolaget eller dess rätt som skulle ha kunnat fria bolaget från vårdslösheten". Att den skadade under angivna omständigheter begett sig in på den i mörker försänkta byggnadsplatsen var emellertid att anse som medvållande till skadan. Entreprenören fick därför svara för två tredjedelar av skadan.

Rättsfallet har kommenterats av justitierådet Bertil Bengtsson (Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 206). Bengtsson anför bl.a. följande.

Vad en sådan kränkning skulle gå ut på som befriar från culpaansvar är oklart. Den skadades handlande får i 1973 års fall antas ha utgjort (lindrigt) olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken, och då bör väl i varje fall vissa lindriga hemfridsbrott likställas härmed – säkert också tagande av olovlig väg (12 kap. 4 § BrB). I dessa fall skulle en inkräktare alltså kunna kräva skadestånd. Däremot är det tänkbart att otillåtet inträngande i en byggnad, som inte står öppen för allmänheten, innebär en kränkning av avsett slag, vare sig det gäller bostadshus eller annan lokal; här skulle den skadelidande få reda sig utan ersättning. Detsamma måste antas gälla skador i samband med stöldförsök eller liknande även om skadan inte inträffar inomhus; en inbrottstjuv, som halkar på trappan till den villa där han tänkt ta sig in, lär knappast ha rätt till skadestånd, även om motsatsen ibland påstås. Förutsättning för att talan skulle ogillas på angiven grund torde emellertid vara att hans brottsliga avsikt klart framgår av omständigheterna.

Sammanfattningsvis anför Bengtsson att gränsdragningen över huvud taget är tveksam. Vanligt torde vara att den omständigheten, att utomstående inte

har på platsen att göra, medför att innehavaren inte kan anses ha varit oaktsam genom att underlåta åtgärder mot risken. Han får dock alltid beakta möjligheten att lekande barn tar sig in på lockande områden. NJA 1973 s. 141 visar att en innehavare under vissa förhållanden får vara beredd också på andra intrång, avslutar Bengtsson.

Jan Hellner har i fråga om tjuvar och andra kvalificerat obehöriga besökare anfört att något ansvar inte finns i förhållande till dem. Inbrottstjuven får inte skadestånd om han snavar i ett hål i en matta i lägenheten, där han brutit sig in, och bryter benet. Hellner tillägger dock att man inte får sätta farliga fällor för inbrottstjuvar (a.a. s. 105).

Motionsmotivering

I motion L603 av Bengt Harding Olson (fp) framhålls att det i gällande lagstiftning inte finns några särskilda regler för de fall då någon skadas i samband med att han utövar en brottslig gärning. Dock kan i sådana fall, hävdar motionären, reglerna om jämkning av skadestånd tillämpas. Motionären anser att denna ordning är svårförståelig och att det naturliga borde vara att tillämpa en allmän rättsgrundsats av innebörd att den brottslige själv fick bära sin skada. Då avsaknaden av uttryckliga bestämmelser på området medfört att rättsläget är oklart bör enligt motionären det i SkL införas en regel om att rätt till skadestånd inte föreligger för den som skadats i samband med utövandet av en brottslig gärning om gärningen på ett inte ringa sätt kränkt någon annan person eller dennes rätt.

Tidigare riksdagsbehandling

Motioner av samme motionär som väckt motion L603 och med samma syfte som den har behandlats av riksdagen under hösten 1987 och hösten 1988 och därvid avslagits på hemställan av utskottet. Då motionsspörsmålet prövades år 1987 erinrade utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1987/88:4) om att det i SkL inte finns några särskilda regler för fall då en person skadas när han är i färd med att begå brott eller annars uppehåller sig olovligt på annans område. Utskottet konstaterade att det av allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser emellertid får anses följa att den skadelidande inte har rätt till skadestånd i de situationer som motionen tog sikte på. Utskottet påpekade att den som är ansvarig för säkerheten i en fastighet således inte är skadeståndsskyldig i förhållande till tjuvar och andra kvalificerat obehöriga besökare, om skada inträffar till följd av brister i skyddsanordningar e.d. Enligt utskottet torde det dock förhålla sig annorlunda, om en inbrottstjuv skadas i en fälla som fastighetsägaren har gillrat. Lindriga former av hemfridsbrott och olaga intrång torde enligt utskottet inte utesluta att inkräktaren har rätt till skadestånd (jfr NJA 1973 s. 141).

Utskottet ansåg att motionen byggde på en uppfattning av innehållet i gällande rätt som inte kunde anses vara i allo riktig. En ändring av SkL så att möjligheterna att jämka skadestånd vidgades i enlighet med önskemålet i motionen skulle, tvärtemot vad motionären hade avsett, enligt utskottets mening kunna uppfattas som om därigenom öppnades en möjlighet till

skadestånd – som visserligen kan jämkas till noll – för fall där rätt till skadestånd nu är utesluten.

1988/89:LU25

Utskottet erinrade om att ett motionsyrkande liknande det år 1987 aktuella hade behandlats av utskottet år 1981 (LU 1980/81:26). Utskottet hade då dragit samma slutsats beträffande rättsläget och tagit avstånd från tanken på en särskild reglering i SkL. Utskottet fann inte anledning att frångå detta ställningstagande men tillade att frågan fick tas upp till förnyad prövning om rättsutvecklingen skulle gå i önskad riktning.

Vid 1988 års riksdagsbehandling fann utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande 1988/89:LU4 inte anledning att frånga sitt tidigare ställningstagande.

Utskottet

I detta betänkande behandlar utskottet tre motioner vari tas upp frågor angående rätten till skadestånd vid integritetskränkningar, vårdnadshavares skadeståndsansvar och frihet från skadeståndsansvar gentemot skadelidande brottsling.

Rätten till skadestånd vid integritetskränkningar

Enligt skadeståndslagen (1972:207) kan den som tillfogats personskada få ersättning för både ekonomisk skada och s.k. ideell skada. Ideell skada gottgörs i form av ersättning för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. Till ideell skada hänförs även vissa olägenheter i övrigt till följd av personskadan. Även om någon direkt personskada inte uppkommit kan i vissa fall ideell skada ersättas. I 1 kap. 3 § föreskrivs sålunda att reglerna om ersättning för personskada skall tillämpas i fråga om lidande som orsakas av vissa integritetskränkande handlingar. Bestämmelsen ger rätt till ersättning för lidande och obehag som kan uppkomma vid hemfridsbrott. Någon vägledande rättspraxis föreligger inte i frågan huruvida rätt till ersättning föreligger för psykiskt lidande som kan drabba en person i samband med att hans bostad blir förstörd vid ett inbrott.

I motion L624 av Rolf Dahlberg m.fl. (m) hävdas att många som drabbas av bostadsinbrott upplever brottet som en grov kränkning och känner oro för att händelsen skall upprepas. Motionärerna anser att lidande av denna art bör ersättas som ideell skada samt att skadestånd också bör kunna utgå för förlust av egendom med särskilt affektionsvärde.

I likhet med motionärerna anser utskottet att det finns anledning att närmare överväga om inte ersättning bör kunna utgå för psykiskt lidande som kan drabba en person på grund av bostadsinbrott. Som närmare redovisats ovan (s. 2 och 3) har regeringen med anledning av riksdagens begäran år 1986 (se LU 1986/87:3) om en översyn av vissa frågor rörande ersättningen för ideell skada i december 1988 fattat beslut om direktiv för en utredning på området. Enligt direktiven skall utredningen bl.a. överväga om ersättning skall kunna ges för den chock och bestörtning som kan upplevas av den som finner sin bostad skövlad efter ett inbrott eller en omfattande skadegörelse. Med hänsyn till vad som sålunda anges i utredningsdirektiven får enligt

utskottets mening motionärernas önskemål anses helt tillgodosett. Utskottet utgår därvid från att också spörsmålet om ersättning för förlust av egendom med affektionsvärde kan komma att aktualiseras under utredningsarbetet. Något initiativ från riksdagens sida med anledning av motion L624 är således inte påkallat, och utskottet avstyrker bifall till motionen.

Vårdnadshavares skadeståndsansvar

I motion L618 av Jerry Martinger m.fl. (m) begärs att den skadeståndsrättsliga lagstiftningen skall ses över i syfte att det skall utrönas huruvida föräldrarnas ansvar för sina barns handlande kan skärpas. Motionärerna anser att skadegörelsen från ungdomars sida skulle kunna minskas genom att föräldrarna fick bära ett större ekonomiskt ansvar för barnens brottsliga gärningar.

Någon uttrycklig regel om föräldrars ansvar för skador som deras barn åstadkommer finns inte i svensk rätt. Däremot finns i skadeståndslagen en regel om barnets eget skadeståndsansvar. Innebörden av regeln är att ett barn under 18 år är skyldigt att ersätta skador bara i den mån det är skäligt med hänsyn till bl.a. barnets ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet samt om det finns en ansvarsförsäkring för barnet. I praxis har regeln tillämpats så att mycket små barn endast undantagsvis anses kunna åläggas eget skadeståndsansvar medan äldre barn anses kunna ådra sig sådant eget ansvar om än begränsat till beloppen. Om barnet omfattas av en ansvarsförsäkring utdöms dock oftast fullt skadestånd.

Även om det alltså saknas uttrycklig reglering av föräldrars skadeståndsansvar anses ändå föräldrar och andra som har en tillsynsskyldighet över underåriga barn kunna bli ansvariga för skador som barnet vållar och detta oavsett om barnet självt är skadeståndsskyldigt. En förutsättning är att de – uppsåtliga eller vårdslösa – har brustit i sin plikt att utöva tillsyn över barnet. Det ligger i sakens natur att det ställs större krav på utövandet av tillsyn över mindre barn än över dem som har nått större självständighet och mognad. Som utskottet tidigare konstaterat vid behandlingen av likartade motionsyrkanden (se senast 1988/89:LU4) har såvitt känt allvarigare olägenheter hittills inte ansetts följa med nuvarande ordning. Utskottet kan emellertid inte bortse från att det under senare år blivit allt vanligare att underåriga gör sig skyldiga till skadegörelse och andra brott som drabbar både enskilda personer och det allmänna. Enligt utskottets mening är det angeläget att olika vägar prövas i syfte att motverka denna utveckling. En lösning kan vara att vårdnadshavare stimuleras att ta ett större ansvar för sina barns handlande.

Som närmare framgår av redogörelsen ovan (s. 5) beslöt brottsförebyggande rådet (BRÅ) att hösten 1987 tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att undersöka möjligheterna att utvidga vårdnadshavares ansvar för sina barns brottsliga handlingar. Arbetsgruppen skall enligt sina direktiv undersöka om vårdnadshavarnas ansvar bör utökas genom en utvidgning av det skadeståndsrättsliga ansvaret eller på annat sätt. Arbetet beräknas vara avslutat under sommaren 1989.

Med hänsyn till att motionärernas önskemål om en undersökning av

möjligheterna att skärpa föräldrars skadeståndsansvar således redan är tillgodosett genom det arbete som bedrivs inom BRÅ anser utskottet att motionen inte bör föranleda någon riksdagens vidare åtgärd.

1988/89:LU25

Frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling

I motion L603 av Bengt Harding Olson (fp) begärs att skadeståndslagens regler ändras så att rätt till skadestånd inte föreligger för den som skadas i samband med utövandet av brottslig gärning om gärningen på ett inte ringa sätt kränkt någon annan person eller dennes rätt. Motionären pekar på att avsaknaden av uttryckliga bestämmelser om skadeståndsansvaret i sådana fall har medfört att rättsläget är oklart.

Som motionären framhåller finns det i skadeståndslagen inte några särskilda regler för fall då en person skadas när han är i färd med att begå brott. Av allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser får emellertid anses följa att den skadelidande inte har rätt till skadestånd i de situationer motionen tar sikte på (se Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 205 ff., och Hellner, Skadeståndsrätt, 1985, s. 105 f.). Den som är ansvarig för säkerheten i en fastighet är sålunda inte skadeståndsskyldig i förhållande till tjuvar och andra kvalificerat obehöriga besökare, om skada inträffar till följd av brister i skyddsanordningar e.d. Annorlunda torde det dock förhålla sig, om en inbrottstjuv skadas i en fälla som fastighetsägaren har gillrat. Lindriga former av hemfridsbrott och olaga intrång torde inte utesluta att inkräktaren har rätt till skadestånd (jfr NJA 1973 s. 141).

Då utskottet tidigare prövat motionsyrkanden med liknande syfte (se senast 1988/89:LU4) har utskottet haft samma uppfattning om rättsläget och tagit avstånd från tanken på en särskild reglering av frågan i SkL. Utskottet finner inte anledning att nu frångå ställningstagandet och avstyrker därför bifall till motion L603.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *skadestånd vid integritetskränkningar*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L624,
2. beträffande *vårdnadshavares skadeståndsskyldighet*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L618,
3. beträffande *frihet från skadeståndsansvar gentemot skadelidande brottsling*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L603.

Stockholm den 21 mars 1989

På lagutskottets vägnar

Rolf Dahlberg

Närvarande: Rolf Dahlberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inger Hestvik (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Gunnar Thollander (s), Hans Rosengren (s), Bengt Harding Olson (fp), Stina Eliasson (c), Elisabeth Persson (vpk), Elisabet Franzén (mp), Lena Boström (s) och Charlotte Cederschiöld (m).

Reservation

Frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling (mom. 3)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Stina Eliasson (c), Elisabet Franzén (mp) och Charlotte Cederschiöld (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 10 börjar med "Som motionären" och slutar med "motion L603" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill erinra om att det i gällande skadeståndslag (SkL) inte finns några särskilda regler för fall då en brottsling skadas i samband med utövandet av sin brottsliga handling. Däremot kan i sådana fall bestämmelserna i 6 kap. 1 § SkL om jämkning av skadestånd tillämpas och då ända ned till noll om den skadelidande brottslingen själv uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan. På så sätt kan åstadkommas att brottslingen icke blir berättigad till skadestånd. Enligt utskottets mening är en sådan metod svårförståelig. Det naturliga tillvägagångssättet är att knyta an till en allmän rättsgrundsats av innehåll att en brottsling i normalfallet själv har att bära sin egen skada. Bristen på uttryckliga regler har dock lett till ett under avsevärd tid mycket oklart rättsläge (se Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 205 ff., Hellner, Skadeståndsrätt, 1985, s. 105 och NJA 1973 s. 141) som inte sällan kommit att avvika från den allmänna rättsuppfattningen på området. Enligt utskottets mening måste rättsläget nu klargöras genom lagstiftning. I SkL bör därför införas en bestämmelse av den innebörden att frihet från skadeståndsansvar skall föreligga i förhållande till den brottsling som skadas i samband med sitt utövande av en brottslig handling, som på ett icke ringa sätt kränkt någon annan person eller dennes rätt. Genom införandet av en sådan lagregel skulle rättsläget bli klarare och lagstiftningen bringas i samklang med det allmänna rättsmedvetandet. Det bör ankomma på regeringen att – i samband med den beslutade samlade översynen av skadeståndsreglerna – utarbeta och förelägga riksdagen förslag till sådan lagändring. Detta bör riksdagen med anledning av motion L603 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 3 bort ha följande lydelse:

3. *beträffande frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling* att riksdagen med anledning av motion 1987/88:L603 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om förslag till ändring i skadeståndslagen.

